

SEMANTTINEN EKVIVALENSSI JA RUOTSINKIELISTEN TEKEMÄT SANASTOVIRHEET SUOMEN KIELESSÄ

Maija Grönholm
Åbo Akademi

Semantic equivalence and lexical mistakes made by Swedish-speakers in the Finnish language

The lexical units of different languages do not follow the one-to-one principle so that one lexeme in L1 would always have an equivalent in L2 with a similar semantic scope such as e.g. Swedish: *radar* - Finnish: *tutka*. However, the semantic equivalence between Swedish and Finnish has been considered fairly complete as a result of linguistic and cultural contacts for thousands of years.

The semantic structures of the lexemes of Swedish spoken in Finland and Finnish have been especially considered to be identical. This has been especially affected by so called semantic copying from one language to the other.

In my study I concentrate on the lexical mistakes which Swedish-speaking students make in the Finnish language and which are caused by semantic nonequivalency. I try to find out which semantic causes contribute to the occurrence of the mistakes most of all, and what kind of structural differences there are between the semantic relations of Swedish and Finnish lexemes.

When learning another language one is most likely to make mistakes in cases where the target language is overdifferentiated from the source language. The language learner may generalize the verb *tro* in Swedish to be *uskoa* or *luulla* in Finnish, because his vocabulary is limited and he is forced to ignore many dimensions of the target language. In addition to interlingual causes one can also see an intralingual effect caused by the Finnish language. The Finnish lexicon contains a lot of derived words, and forms extensive word families of the same origin and resembling each other (e.g. Swedish: *hosta* and Finnish: *yskiä, yskittää, yskähtää, yskähdellä*). In most of the lexical mistakes in my study it is a question of such a divergency relation where all the meanings of the target language do not have an equivalent in the source language. This can also be explained as partial equivalence when there are many partial synonyms or adjacent concepts of the same group of words for one lexeme in the source language.

1. Semanttinen ekvivalenssi

Eri kielten leksikaaliset yksiköt eivät välttämättä noudata yksi yhteen periaatetta siten, että jotakin L1:n lekseemiä aina vastaisi L2:ssa semanttiselta ekstensioltaan samanlainen lekseemi kuten esim. on tapauksessa r. *radar*, sm. *tutka*. Suomalaisille lapsille opetettu hokema "*Hevonen on häst, pappi*

on präst, mallas on malt, suola on salt, kaikki on allt" synnyttää herkästi jo kielennoppimisen alkuvaiheessa harhakuvan kielten välisestä täydellisestä semanttisesta ekvivalenssista (ks. esim. Koski 1988:67; Reuter 1991:9). Yleisesti ollaan kuitenkin sitä mieltä - vaikka mitään tarkkoja tutkimuksia tältä alalta ei olekaan - että merkittäviä semanttisia tai leksikaalisia ekvivalenssieroja ei esiinny ruotsin ja suomen välillä. Näin on siitä huolimatta, että kielet ovat typologiselta muotorakenteeltaan erilaiset eivätkä ole sukukieliä keskenään. Vastaavuus johtuu mm. siitä, että ruotsi ja suomi ovat olleet vuosituhansia kosketuksissa toisiinsa. Vanhemmissa kielikosketuksissa suuntana on ollut yleensä se, että suomeen on luotu uudissanvoja ruotsin semanttisen mallin mukaan, esim. *kirjoituspöytä*, *puutarha* jne. (ks. lisää Reuter 1991:9), tai vanhemmat sanatkin ovat voineet leksikaalisen kopioinnin avulla mukautua ruotsin lekseemin semanttiseen ekstensioon. On myös otettava huomioon, että kielet ovat hyvin avoimia systeemejä erityisesti leksikon ja semantiikan osalta ja voivat täyttää aukkoja määrätömällä määrällä uusia lainalekseemejä tai merkityksiä.

Erityisesti suomenruotsin ja suomen lekseemien semanttisten rakenteiden vastaavuus on yllättävänkin identtinen. Tähän identtisyyteen ovat vaikuttaneet em. muutosten ohella vastaava vaikutus toiseen suuntaan eli suomesta erityisesti suomenruotsiin. Varsinkin viime aikoina ovat suomenmukaiset käänöslainat kovasti lisääntyneet, esim. sm. *koulutustilaisuus* - sm.r. *skolningstillfälle* (rr. *kurs*), sm. *puheenvuoro* - sm.r. *taltur* (rr. *anförande, ha ordet*), sm. *kahden hengen huone* - sm.r. *två personers rum* (rr. *dubbelrum*) jne (ks. enemmän Melin 1989:150- ; Reuter 1991:9-10). Kaikkein täydellisintä on semanttinen vastaavuus suomenruotsin murteiden ja suomen länsimurteiden välillä: sanoja lainaamalla on voitu oman kielen alidifferentioituneet kohdat tarkentaa (*sipula* 'kuivattu sipuli' - *löökki* 'tuore sipuli' < r. *lök, sieni* 'syöttävä sieni' - *vamppu* 'pesusieni' < r. *svamp*; ks. Grönholm 1988:103, 316), ja lainasanojen merkityksenmuutokset ja mukautumiset suomen semanttisiin järjestelmiin on jonkun ajan kuluttua voitu kopioida ruotsin murteisiin (esim. sm.r.murt. *kroppan* 'kalasta yms. valmistettu ruokalaji' -> loun.murt. *kruppana* 'veripalattu' -> sm.r.murt. *kroppan* 'veripalattu'; ks. näistä Grönholm 1988:294). Samanlaisia pingpong-lainoja on runsaasti myös suomenruotsin puhekielessä, esim. r. *lenk*

'silmukka' -> sm. *lenkki* 'silmukka' -> '(juoksu)kierros' --> sm.r.puhek. *gd*
på lenk 'mennä lenkille'.

Suomen vaikutus on voinut ulottua kokonaisten semanttisten kenttienkin järjestäytymiseen uudelleen. Erityisesti partiaaliset synonyymit ovat kenttien sisällä mukautuneet suomeen (Melin 1989:151, 153; Reuter 1991:13). Esitän seuraavassa esimerkkejä tavallisimmista tapauksista, joissa suomen alidifferentioitunut rakenne on kopioitu suomenruotsiin ja toiseksi esitän yhden tapauksen, jossa suomen differentioituneempi järjestelmä on kopioitu suomenruotsiin (ks. myös Grönholm 1988:26):

suomi	suomenruotsi	ruotsinruotsi
tylsä	slö 'ovass'	slö
	'trist'	trist
hakea	söka 'söka'	söka
	'hämta'	hämta
pitää	hålla 'hålla'	hålla
	'behålla'	behålla
kylpeä	bada	bada
uida	simma	simma

Lekseemien vastaavuus suomen ja ruotsin välillä ei ole kuitenkaan täydellistä, koska sanastojen morfologisessa rakenteessa on melkoisia eroja. Suomen sanasto on johdosvaltaista: nomini- ja verbijohtimia on noin 200 ja uusia sanoja voidaan luoda kieleen jatkuvasti vanhoista johtamattomista tai johdetuista kannoista. Tämä aiheuttaa, että suomen semanttinen rakennekin on monesti hienojakoisemmin eriytynyt. Muista kielistä tehtyjen tutkimusten perusteella tiedetään, että haitallisen interferenssin ja virheiden

mahdollisuus on suuri (Clyne 1975:18; Dulay et al. 1982:97), jos kohdekielen struktuuri ei ole ekvivalentti lähtökielen struktuurin kanssa vaan on eriytyneempi. Kielenoppija voi esim. ruotsin *hosta* -verbin vastineeksi yleistää minkä tahansa sen vastineista suomen kielessä (*yskiä* ja *yskähtää* 'yskiä kerran', *yskäistä* 'yskiä äkkinäisesti').

Kielenoppijan välikielivaiheessa on yleistystä tai yksinkertaistusta pidettävänä normaalina, kun sanavarasto on rajallinen ja oppijan on pakko jättää huomiotta monia kohdekielen dimensioita. Mm. Stroud (1987:215) pitää erityisen mielenkiintoisena tutkimuskohteena sitä, mitkä sanat kielenoppija omaksuu ja valitsee tilanteessa, jossa kohdekieli on leksikaalisesti ylidifferentioitunut oppijan lähtökieleen nähden.

Semanttinen ekvivalenssi, jolla tässä tarkoitan asiasisällön identtisyyttä kahden yksikön välillä, voi tietenkin vallita paitsi eri kielten ilmausten välillä myös yhden kielen, esim. kohdekielen, ilmausten välillä (sm. *vihta* ja *vasta*). Kohdekielen synonyymien semanttinen vastaavuus äidinkielestä tunnetun vastineen kanssa on usein kielenoppimisvaiheessa puutteellista. Synonyymit vastaavat harvoin toisiaan sataprosenttisesti: erot voivat olla esim. tyylillisiä tai emotionaalisia, tai sitten synonyymien tiettyyn kontekstiin sopivuus on erilaista. Kun tarkastellaan kokonaisia sanakenttiä, havaitaan hyvin helposti, että lähtö- ja kohdekieleessä samat semanttiset sisällöt ovat järjestäytyneet eri tavalla eriasteisesti limittäisillä lekseemeillä ilmaistuiksi. Esim. sm. *tieto*-lekseemiä vastaavat ruotsissa eriasteisesti limittyneet ja erilaisissa konteksteissa esiintyvät *data*, *uppgift*, *information*, *kunskap*, *vetskap*, *kännedom*, *upplysning*, *besked* (Reuter 1991:9). Vastaavasti taas jokin ruotsin *liv* voi edustaa eri konteksteissa suomessa lekseeminä *henki* (*ta livet av sig* 'riistää henki'), *elämä* (*livet är hårt* 'elämä on kovaa') tai *ikä* (*hela mitt liv* 'koko ikäni'), mikä aiheuttaa väärän lekseemin valintoja.

Kohdekielen vain tiettyyn kontekstiin käyvä synonyymi edustaa tyyppillisesti partiaalista semanttista samuutta verrattaessa lähtökielen vastineeseen tai kohdekielen synonyymiin. Esim. ruotsin *sjuk* voidaan eri konteksteissa kääntää suomen *sairas*- tai *kipeä* -lekseemeillä, esim. sm. "hammas on

kipeä / tekee kipeää / lapsi on sairas"; vrt. myös "työssä *kipeytyneet* lihakset / työssä *sairastuneet* henkilöt" (ks. lisää muiden kielten esimerkkejä Odlin 1989:79). Kielenoppija hallitsee heikosti tällaiset intralingvaaliset kontekstisidonnaiset suhteet.

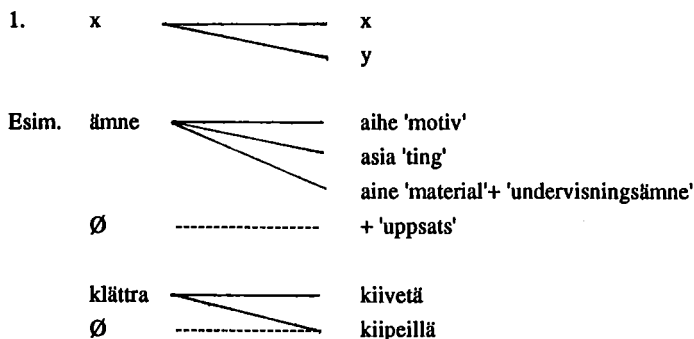
2. Leksikaalisten virheiden tyypit

Leksikaalisia virheitä voidaan siis olettaa syntyvän siitä syystä, että kohdekielen lekseemien syntagmaattisia kytkentöjä, esim. semanttisia valintarajoituksia, ei tunneta, eli kohdekielen lekseemin siirtyminen kielenkäyttäjän leksikkoon ei ole vielä täydellistä. Esimerkkejä tällaisista virheistä on lukuisissa tutkimuksissa (ks. esim. Gairns 1986:37; Carter 1988:33-37; Odlin 1989:79). Kielenkäyttäjä voi toisaalta soveltaa kohdekielenkin lekseemiin äidinkielestään tuntemansa valintarajoitussäännöt, jotka eivät aina ole ekvivalentteja lähtökielen kanssa. (r. *lik* 'viittaussuhde kuolleeseen' - sm. *ruumis* 'viittaussuhde elävään ja kuolleeseen').

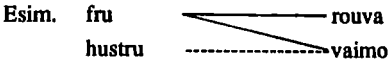
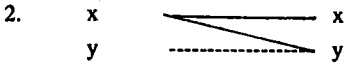
Erityisen hankalia kielenoppimistilanteissa ovat kielikohtaiset idiomit, joita voidaan periaatteessa pitää kokonaisuudessaan leksikaalisina yksikköinä. Käytännössä on kuitenkin usein niin, että tietyt osakonstituentit eivät ole keskenään semanttisesti ekvivalentteja, eivät aina muiltakaan esim. kieliopillisiltä kategorioiltaan. Vaikka ruotsin ja suomen idiomit ovat usein toistensa kuvia, esim. r. *svart på vitt* - sm. *mustaa valkoisella*, on myös virheitä synnyttäviä erilaisiakin idiomeja, esim. *mennä päin honkia* - *gå åt skogen*, *nyt on piru merrassa* - *nu är fan lös*, *ennen kurki kuolee kuin suo sulaa* - *medan gräset gror dör kon* (Nuutinen et al. 1986). Erityisesti suomenruotsissa on myös idiomeissa ja muissa kiinteissa sanonnoissa leksikaalista kopiointia suomesta, esim. sm. *nousta ylös väärällä jalalla* - sm.r. *stiga upp med fel fot* (rr. *vakna på fel sida*; ks. enemmän Melin 1989:165). Semanttisesta vastaavuudesta huolimatta voi kielenoppija valita väärän lekseemivastineen ja kirjoittaa "Silloin minun täytyy hakata niin kovasti, että tulen nopeasti väsyneeksi *vartalossa ja sielussa*" (pro *ruumis ja sielu*).

Olen tutkinut ruotsinkielisten opiskelijoiden suomen kielessä tekemiä leksikaalisia virheitä 800 ainekirjoitusaineiston pohjalta. Tapaukset voidaan luokitella kahteen päätyyppiin: kohdekielen (intralingvaalisiin) sanojen samannäköisyydestä aiheutuneisiin sekaannuksiin ja lähtö- ja kohdekielen (interlingvaalisiin) ekvivalenssieroista johtuneisiin virheisiin. Esittelen tässä yhteydessä vain jälkimmäiseen ryhmään kuuluvia tapauksia. Oman aineistoni tapauksiin eivät sovellu valmiit leksikaalisten virheiden luokitteletut, joita on tehty varsinkin englannin kielestä (ks. Meara 1984:225-235; Larsen-Freeman 1991:54). Suomen ja ruotsin välisissä semanttisissa suhteissa ei esim. esiinny sellaista nollaekvivalenssia, jossa koko ilmiö olisi lähtö- tai kohdekielessä täysin tuntematon.

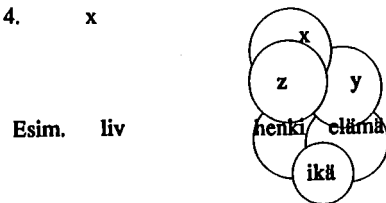
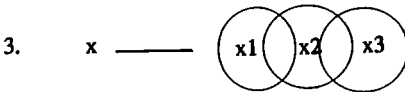
Useimmissa tapauksissa aineistoni leksikaalisissa virheissä on siis kysymys sellaisesta divergenssisuhteesta, jossa kohdekielen kaikille merkityksille (semeemeille) ei ole vastinetta lähtökielessä. Yleisestikin pidetään kielennoppijalle kaikkein vaikeimpana tilannetta, jossa opittava kieli on äidinkielen nähden edustunut kahdella tai useammalla vastineella.

Erittäin monissa tapauksissa on kysymys partiaalisesta divergenssistä. Vaikka ruotsin lekseemiä x vastaakin ylidifferentioitunut x - y -systemi, on myös suomen y:lle lähtökielessä omakin leksikkovastine.

Kielenoppimistilanteessa divergenssi-käsitteen alle voitaisiin lukea myös tapaukset, joissa kohdekielessä on useita synonyymisiä ilmauksia (kohta 3) tai saman sanakentän vieruskäsitteitä (kohta 4), joiden väliltä kielenoppijan on valittava oikea vastine tiettyyn kontekstiin (ks. tästä termin tulkinnasta Draskau 1984:63-).

3. Interlingvaaliset semanttiset sekaantumamat

Interlingvaalisten - kielten strukturointieroista johtuvien - semanttisten virheiden aiheuttajana voi olla yhtäaikaan myös kohdekielen intralingvaalista vaikutusta. Keskenään sekaantuvat lekseemit voivat siis olla joko erinäköisiä (*rouva - vaimo*) tai samannäköisiä (*hoito - hoiva*: inter- ja intralingvaalinen vaikutus). Sanaston omaksumisessa - on sitten kysymys ensikielen tai toisen kielen omaksumisesta - kielenoppija hyödyntää ns. mentaalista leksikkoa (ks. esim. Aitchison 1989:194; Emmorey 1990), jossa lekseemit ovat järjestäytyneet mm. fonologisten ja semanttisten ominaisuuksien mukaan. Näin samannäköiset ja/tai samasisältöiset sanat voivat liittyä yhteen ja muodostaa laajempia äänteellisiä tai semanttisia kokonaisuuksia kuten yhteen kuuluvia sanakenttiä (ks. esim. Gairns 1987:87; Hankaniemi 1989:108). Näiden kenttien välillä voi olla yhdistäviä lenkkejä, mikä mahdollistaa semanttisten ja fonologisten assosiaatioiden samanaikaisen vaikutuksen.

Olen valinnut tässä esityksessäni kaikki kontekstiesimerkit samannäköisten sanojen (inter- ja intralingvaalisten tapausten) ryhmästä, koska nämä esimerkit havainnollistavat parhaiten suomen sanaston erikoislaatua suhteessa ruotsin kieleen.

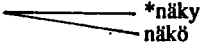
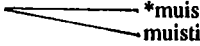
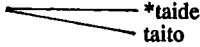
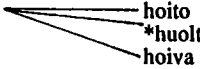
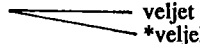
3.1. Substantiivisekaantumamat

Semeemitason divergenssitapauksia ovat esim. seuraavat substantiivisekaantumamat:

- (1) omasta kokemuksestani mukaan tiedän että *ulkonäky* pettää. (po. *ulkonäkö*)
- (2) oppilaat rauhoittuvat vähitellen kun he huomaavat että heidän *muistonsa* rupeaa palaamaan takaisin (po. *muistinsa*)
- (3) Salin löytäminen on suurta *taidetta*. (po. vaatii *taitoa*)
- (4) Ajan sitten kovalla vauhdilla lapset *päivähuoltoon* (po. *-hoitoon*)
Moraalinen vastuumme on auttaa köyhät *veljeksemme* nälkää nähdessänsä (po. *veljiämme*)

- (5) Minusta oli mukava päästä pois äidin ja isän *hoidosta* ja sain mahdollisuuden ottaa vastuun kaikesta itse (po. *hoivista*)

Kaikissa esitetyissä tapauksissa ekvivalenssierot ovat selvät: ruotsi on ali-differentioitunut suhteessa suomeen, esim.

r. syn		*näky näkö
r. minne		*muisto muisti
r. konst		*taide taito
r. vård		hoito *huolto hoiva
r. bröder		veljet *veljekset

Virhevalintoja lisää sanojen samannäköisyys, mikä monissa tapauksissa johtuu siitä, että sanat ovat etymologisesti yhteenkuuluvia ja samakantaisia. Sanat ovat kuitenkin suomessa täysin erikseen leksikaalistuneita eikä ruotsinkielisellä kirjoittajalla ole todennäköisesti ollut tietoa sanojen diakronisesta yhteydestä. Varsinkin rakenteellisesti ja äänteellisesti hyvin samanlaiset kaksitavut *muisti/muisto*, *taide/taito* jne. sekaantuvat kuten muistakin kielistä on havaittu, myös rakenteen samankaltaisuudesta. Tällaiset sanat muodostavat mentaalisisä leksikossa suorastaan samanlaisia äänteellisiä luokkia (ks. näistä Aitchison 1989:125).

Kun aikuisopiskelijoiden sanastossa on runsaasti samakantaisia ja samannäköisiä johdoksia, joissa aina on kannan osalta myös häiritsevää semanttista samuutta (esim. *järjestää* 'ordna', *järjestelmä* 'system', *järjestö* 'organisation', *järjestys* 'ordning' jne.), niin on oletettavaa, että he kiinnittävät muidenkin sanojen yhteydessä huomiota muodon samankaltaisuuteen (esim. *hoito* - *huolto*). Oletetaan, että juuri aikuisilla kielenoppijoilla on runsaasti ikonista työskentelyä (Kellerman 1985:127-128), ja muodon

samankaltaisuus synnyttää assosiaatioita myös merkityksen samankaltaisuudesta (ks. tällaisista assosiatiiivisista linkeistä Aitchison 1990:172):

3.2. Verbisekaantummat

Verbejä koskevat tapaukset ovat samantyyppisiä kuin substantiivien. Verbien yhteydessä on kuitenkin otettava huomioon, että suomen kielessä on kymmeniä verbien modifioijajohtimia, joille ei ole lekseemivastinetta ruotsissa eikä usein semanttistakaan vastinetta. (sm. *yskähtää*, vrt. keinotekoinen r. **hosta till*). Erityisen runsaasti on tapauksia, jotka koskevat distinktiota kantaverbi/johdos, mutta sekaantumia voi tulla myös johdosten kesken. Tavallisin virhetyyppi on tällöin distinktion (passiivis-refleksiivinen) *U*-johdos ja (kausatiivinen) *tA*, *ttA*- johdos välillä.

- (6) Kun kone *nosti* tuntui ihan kuin maha olisi noussut päätä kohti. (po. *nousi*)
- (7) Se ei merkitse sitä että on *jätettävä* pois matkalta Kanariansaarille jos ei hallitse espanjaa. (po. *jäättävä*)
- (8) On vain *toivotettavaa* että...(po. *toivottavaa*)
- (9) Näin pieni harhailu väärälle ilmakehälle voi *johdattaa* vaikka kolmanteen maailmansotaa. (po. *johtaa*)
- (10) Olen päättänyt *kokea* millaista täällä on opiskella. (po. *kokeilla*)
- (11) En tiedä, jos on totta, mutta kokemuksestani *arvaan* sitä (po. *arvelen*)

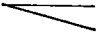
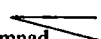

Erottelen vaikeus johtuu useimmissa tapauksissa siitä, että ruotsissa on yksi kantaverbi vastaamassa semanttisesti sekä suomen kantaverbiä että johdosta tai johdoksia. Kielenoppijalle välttämätön selviytymisstrategia on yksinkertaistaa kohdekieltä pitämällä suomen johtimia redundantteina. Samalla hän pitää redundantteina myös hienojakoisempia merkityskomponentteja.

Vastaavanlaisia struktuurieroista johtuvia interferenssitapauksia on kuvattu muidenkin kielten oppimisvaiheesta (ks. esim. Mäkilä 1982:49-50). Mm. Gairms (1986:30) on todennut, että on hyvin hankala oppia vieraasta

kielestä kieliopillisesti eri tavalla rakentuneita merkitysvastineita. Hänen mukaansa englannin kielessäkin erityisesti verbit (verbi + prepositio / verbi) aiheuttavat paljon virheitä. Samoin MacWhinney (1990:83) esittämät tiedot kielienoppijan lähes ylivoimaisista esteistä oppia unkarin verbejä ovat mielenkiintoisia ja suomeen nähden vertailukelpoisia. MacWhinney nimittää funktionaaliseksi restrukturoiduksi sitä kielienoppijan prosessia, jolla hän yksinkertaistaa verbien eri luokkia ja niiden määriä. Vastaavasti on selvää, että suomen monijohtimiset synteettiset verbit ovat ruotsinkielisille hankalia oppia, kun äidinkielen vastine on kantaverbi tai monisanaverbi (esim. verbi + prepositio).

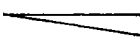
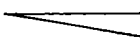
Ruotsissa sellaiset semanttiset piirteet, jotka suomessa ilmenevät erityisistä johtimista, voivat olla latenteja. Joissakin tapauksissa taas ruotsin verbien semanttiset piirteet kuten esim. inkoatiivisuus tai refleksisyys voidaan ilmaista rakenteellisesti toisin kuin suomessa esim. *s*-muodolla tai *sig*-pronominilla, ja useita semanttisia piirteitä, mm. momentaanisuutta, toiminnan suuntaa, tuloksellisuutta jne., voidaan ilmentää jollakin erillisellä prepositiolla, vrt. esim. r. [kausatiivinen] *gläda* 'ilahduttaa', [inkoatiivinen] *glädjas* 'ilahtua', [kausatiivinen] *önska* 'toivottaa', [inkoatiivinen] *önska sig* 'toivoa', [kausatiivinen] *bromsa ner* (farten) 'hidastaa vauhtia', [resultatiivinen] *bromsa upp* (i hörnet) 'pysäyttää kulmassa' jne. (Viberg 1980:6, 63; Tommola 1983:126-127). Joskus ruotsissa voi suomen yhden sanan verbi-ilmausta vastata kahden verbisanan konneksio, esim. r. [tilaa ilmaiseva] *bli lämnad* 'jäädä'.

Näissä tapauksissa virheet voivat johtua lekseemivastineiden struktuurieroista eivätkä semanttisten sisältöjen eroista. Tapausten joukossa on kuitenkin runsaasti myös divergenssin ja partiaalisen divergenssin aiheuttamia virhetapauksia, esim.

leda		johtaa johdattaa
lämna lämnas, bli lämnad		jättää jäädä
önska hoppas på, tillönska		toivoa toivottaa

Ruotsissa yksi ja sama verbi voi joskus toimia myös transitiivisena ja intransitiivisena, esim. r. *Bollen rullade* 'Pallo pyöri', *Han rullade bollen* 'Hän pyöritti palloa' (ks. näistä enemmän Stroud 1987:192-193, 198). Suomessa tällainen piirre tulee kielen pintarakenteessa esille johtimen avulla kuten edellisessä tapauksessa kausatiivijohtimena vastaamassa ruotsin transitiivista johtimetonta kausatiivia (*pyöriä* [INTR] -> *pyörittää* [TRANS]). Joskus taas ruotsin intransitiivinen ja transitiivinen verbi ovat erikseen leksikaalistuneita, esim. r. *brinna - bränna, sitta - sätta*, kun taas suomessa on yleensä näitä vastaamassa hyvin systemaattisesti kehittyneet ja toisiinsa nähden johtosuhteessa olevat (kannan osalta samannäköiset) parikit, esim. *pudota - pudottaa* jne. Joissakin tapauksissa erilliset leksikaalistumat tavataan vain suomenruotsissa, joka on suomen mallin mukaan säilyttänyt ne; esim. sm.r. *falla* ja *fälla* ovat tällaisen konservoinnin jäänteitä (Melin 1989:162).

Kielenoppijan on kaikkein vaikeinta tajuta suomen ylidifferentioitumista silloin, kun ruotsissa on vain yksi verbi, joka kontekstin mukaan voi vaihdella semanttisesti aktiivisena (subjektin rooli) ja transitiivisena tai passiivisena (subjektin rooli) ja intransitiivisena, esim. ruotsin "*Planet lyfte*" 'Kone nousi'. / "*Han lyfte tyngder*" 'Hän nosti painoja' tai "*Han fortsatte arbetet*" ('Hän jatkoi työtä'). / "*Arbetet fortsatte*" ('Työ jatkui').

lyfta		nousta nostaa
fortsätta		jatkua jatkaa

3.3. Adjektiivisekaantumukset

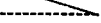

Adjektiivisekaantumien joukossa on runsaasti partiaalista divergenssiä ja partiaalisten synonyymien tai vieruskäsitteiden virheitä.

- (12) Nykyään joulu kyllä tullut enemmän kaupallinen kuin *henkinen*. (po. *hengellinen*)
- (13) Se oli kova ja *työteliäs* linja, kun te kai tiedätte. (po. *työläs*)

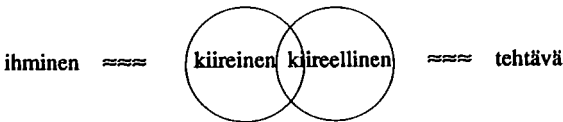
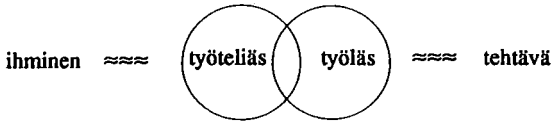
- (14) Luokan *yhtenäishenki* kasvoi kolmannella luokalla. (po. *yhteis-*)
- (18) Turussa asuu paljon alkoholisteja ja *kiirellisiä* ihmisiä. (po. *kiireisiä*).
- (19) Ensimmäiset vaikutelmani ovat vielä vähän *sekaisia* (po. *sekavia*)
- (21) Psykologit voivat milloin vaan paljastaa meidän *synkeimmät* salaisuutemme. (po. *synkimmät*)

Monissa yo. esimerkkitapauksissa sekaantuvien parikkien äänteellinen likeisyys johtuu siitä, että sanat ovat samakantaisia ja niillä on samojaakin merkityskomponentteja, vaikka ne esiintyvät erilaisissa konteksteissa (vrt. "Ihminen on *työteliäs*" 'tekee paljon työtä' / "Tehtävä on *työläs*" 'aiheuttaa paljon työtä'). Virheet johtuvat siitä, että kohdekielen lekseemistä on omakuttu vasta sisältö, mutta ei vielä sen kaikkia sääntöjä. Usein suppeista sanakirjoista puuttuvatkin kaikki tiedot sanan käyttöyhteydestä ja valintarajoituksista, vrt. esim. suomen 'kiireinen (ihmisestä)', 'kiireellinen (asioista)'. Joissakin tapauksissa taas adjektiivit voivat olla täysiäkin synonyymejä joissakin konteksteissa, mutta eivät ole vaihdettavissa keskenään jossakin toisessa kontekstissa. Tällaisten syntagmaattisten rajoitusten oppiminen vaatiikin kohdekielestä laajaa erityyppisiin teksteihin tutustumista: vrt. esim. suomen "on *synkän* - *synkeän* näköinen" (ihmisestä), mutta "tapahtuma heitti *synkän* varjon".

Ruotsissa näitä voi vastata vähemmän eriytynyt yksi lekseemi:

arbetsam		työteliäs
arbetsdryg		työläs
andlig		henkinen
religiös		hengellinen
sam-		yhtenäis-
		yhteis-
sr. stökig		sekainen
blandad		sekava
dyster		synkkä
		synkeä

Asia voitaisiin havainnollistaa seuraavasti: synonyymiset merkitykset ovat eriasteisesti limittyneitä ja niillä viitataan tekstissä erilaisiin entiteetteihin:

Todennäköisesti kielenoppija korvaa monessa tapauksessa harvinaisemman synonyymien tavallisemmalla. Kirjoitustilanteessa hän voi myös mekaanisesti valita sanakirjasta ensiksi esille tulevan vastineen miettimättä ollenkaan kontekstiin sopivuutta. Tämänätyyppiset eriasteisissa synonymiasuhteissa, kollokaatioissa ja idiomeissa ilmenevät virheet ovat tavallisia vieraan kielen oppimisessa (ks. Gairns 1986:37; Stroud 1987:211; Carter 1988:32). Aina väärä valinta ei edes voi pitää ehdottomasti kohdekielen normien vastaisena (esim. "vaikutelmani olivat vielä *sekaisia*"). Ajan oloon virheet kuitenkin köyhdyttävät kohdekielen ilmaisuväaraa.

Lähteet

- Aitchison, J. 1989. *Words in the Mind. An Introduction to the Mental Lexicon*. Oxford: Basil Blackwell.
- Carter, R. & M. McCarthy 1988. *Vocabulary and Language Teaching*. London: Longman.
- Clyne, M. 1975. *Forschungsbericht Sprachkontakt*. Düsseldorf.
- Draskau, J. 1984. The Problem of Divergence in Translation - a Model for Disambiguation. *Scandinavian Working Papers on Bilingualism* 2. 1984, Stockholm, 63-71.
- Dulay, H. & M. Burt & S. Krashen 1982. *Language Two*. New York: Oxford University Press.
- Emmorey, K.D. & V.A. Fromkin 1990. The mental lexicon. Teoksessa Newmeyer, F.J. (ed.) *Linguistics: The Cambridge Survey III Language: Psychological and Biological Aspects*. Avon, 124-149.
- Gairns, R. & S. Redman 1986. *Working with Words. A Guide to teaching and learning vocabulary*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Grönholm, M. 1988. *Ruotsalaiset lainasanat Turun murteessa*. Åbo.
- Grönholm, M. 1991. Problem vid ordinläring i finskan. Teoksessa Eriksson, M. (red.) *Rapport från Nordisk lärarutbildningskongress "Lärarutbildning i förändring" 22. - 24.10.1990, Vasa, Vasa, Åbo Akademi, 449-461*.
- Hankaniemi, A. 1989. Semanttisten relaatioiden hyväksikäyttö oppimisen tehostajana. Teoksessa Takala, S. (toim.) *Sanaston opettaminen ja oppiminen*. Kasvatustieteiden tutkimuslaitoksen julkaisusarja B. Teoriaa ja käytäntöä, 44, Jyväskylä, 106-130.
- Kellerman, E. 1983. Now you see it, now you don't. Gass, S.M. & L. Selinker, *Language Transfer in Language Learning*, Rowley, Mass.: Newbury House, 112-134.
- Koski, M. 1988. Leksikaalinen ekvivalenssi ja vastaamattomuus. Teoksessa Koski, M. & E. Lähdemäki & K. Häkkinen (red.) *Fennistica festiva in honorem Göran Karlsson septuagenarii*, Åbo, 67-97.
- Larsen-Freeman, D. & M.H. Long 1991. *An Introduction to Second Language Acquisition Research*. London, New York: Longman.
- MacWhinney, B. 1990. Psycholinguistics and foreign language acquisition. Teoksessa Tommola, J. (ed.) *Foreign language comprehension and production. AFinLA Yearbook 1990*. Suomen soveltavan kielitieteen yhdistyksen (AFinLA) julkaisuja 48, Turku, 71-88.

- Meara, P. 1984. The Study of Lexis in Interlanguage. Teoksessa Davies, A. & C. Cripser & A.P.R. Howatt (eds.) *Interlanguage*. Edinburgh: Edinburgh University Press, 225-235.
- Melin, C. 1989. *Marianne Backlén - författare på två språk*. Folkmålstudier. Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi XXXII 1989. Åbo, 149-178.
- Mäkilä, Kari 1982. *Om språklig interferens*. Teoksessa Pitkänen, A. (red.) *Interlinguastudier I*. Skrifter utg. av Institutionen för filologi II vid Tammerfors universitet, nordisk filologi 7.
- Nuutinen, O. & S. Tiisala 1986. *Sano minun sanoneen. Sanna mina ord*. Juva: WSOY.
- Odlin, T. 1989. *Language Transfer. Cross-linguistic influence in language learning*. Cambridge: Cambridge University Press..
- Reuter, M. 1991. *Översättning och språkriktighet. Version 1991:1*. Helsingfors: Svensk språktjänst.
- Stroud, C. 1987. Kontrastiv lexikologi. Teoksessa Hyltenstam, K. *Svenska i invandrarperspektiv*, 174-218.
- Tommola, H. 1983. *Iakttagelser om verbkomplement. Erikoiskielet ja käännösteoria. VAKKI-seminaari III*, Vöyri 29. - 30.1.1983, Vaasan korkeakoulu, Kielten laitos.
- Viberg, Å. 1980. *Tre semantiska fält i svenskan och några andra språk. SSM Rapport 7*. Institutionen för lingvistik. Stockholms universitet.